

MÚHELY

Beszámoló a XXV. Nemzetközi Névtudományi Kongresszusról

1. 2014. augusztus 24–29-én Glasgow-ban rendezték meg a 25. Nemzetközi Névtudományi Kongresszust, amely a „Nevék és környezetük” téma köré szerveződött. A kongresszuson közel 250 résztvevő ismertette legújabb kutatási eredményeit. A rendezvényre a helyszínből adódóan legnagyobb számban európai kutatók érkeztek (a résztvevők több mint 85%-a); hazánkat hét előadó képviselte. Az amerikai kontinensről tizenhárom, Ázsiából tizenkét kutató tartott előadást, Afrikából mindössze négy, Új-Zélandról pedig egy kutató vett részt a rendezvényen. Noha a konferenciának három hivatalos nyelve volt (angol, német és francia), az előadások mintegy 80%-át angolul tartották meg.

2. A kongresszuson három plenáris előadás hangzott el. SIMON TAYLOR Skócia helynévállományának történeti-kronológiai rétegeiről adott áttekintést, majd bemutatta a skót helyneveket közzétevő és elemző legfontosabb munkákat. Ennek részeként a hallgatóság képet kaphatott a skót helynévkutatás helyzetéről, eredményeiről. RICHARD COATES a Family Names of the United Kingdom (FaNUK) nevű, az Egyesült Királyság területén előforduló családnevek származását, etimológiáját, történetét és területi megoszlását vizsgáló projektet ismertette. Az adatbázis jelenleg 320 000 névadatot tartalmaz. PEDER GAMMELTOFF saját és munkatársai munkáját, a dán helynévi adatbázis készítését ismertetve azt igyekezett bemutatni, hogy a névkutatás eredményeinek milyen gyakorlati alkalmazási lehetőségei vannak, miként lehet mindenki számára elérhetővé tenni, s egyúttal népszerűsíteni a tudományos ismereteket. A megoldást egyfajta digitális forradalom megindításában látja: egyszerűen hozzáférhető és használható digitális adatbázisokat kell kialakítani, amelyekhez okostelefon-alkalmazások készíthetők. Ezekon túl online kiadványok formájában is eljuthatnak az emberekhez a névtani ismeretek. A névkutatás gyakorlati alkalmazhatóságának útjai a szekcióelőadások némelyikében ugyancsak előkerültek.

3. Az előadások hét nagyobb témakörben folytak: elmélet és módszer, helynevek, személynévek, szocioonomasztika, kereskedelmi nevek, irodalmi nevek, egyéb nevek. A hallgatóság hat, párhuzamosan futó szekció előadásai közül választhatott.

3.1. A névelméleti és módszertani szekcióban meglehetősen sokféle problémakört érintettek az előadók. Több előadás tárgyalta a nevekkal kapcsolatos sztenderdizációs problémákat (a kérdés a helynévkutatás szekció előadásaiban is megjelent). Képet kaphattunk többek között a svéd földrajzinév-bizottság munkája során felmerülő nehézségekről (ANETTE TORENSJÖ, LEIF NILSSON), valamint a norvég személynévek és a belőlük

alakult norvég helynevek eltérően szabályozott írásmódjából adódó problémákról (BOTOLV HELLELAND, GUNNSTEIN AKSELBERG).

Az alkalmazott névtani problematika mellett nagy érdeklődés övezte azokat az előadásokat is, melyekben az előadó olyan módszertant, szempontrendszert igyekezett bemutatni, amellyel átfogóbb képet kaphatunk a névadás, névhasználat körülményeiről. TÓTH VALÉRIA azokat az általános névelméleti szempontokat vázolta föl, amelyek a személynévadást és a személynévhasználatot a nyelvekben meghatározzák. Kitért a személynévek rendszerszerűségének kérdésére, a személynévrendszer erős kulturális-társadalmi meghatározottságára, figyelmet fordított továbbá a névhasználat pragmatikai és funkcionális-kognitív tényezőire, a névmodellek szerepére a személynévadásban, s a személynévhasználat névszociológiai körülményeire is. HALINA MATSYUK az iskolások nyelvi kompetenciájának és a világról való tudásuknak az általuk adott és használt ragadványnevekben való megnyilvánulását igyekezett feltárni a szociolingvisztika és a kognitív nyelvészet módszereinek használatával.

Azt a benyomásunkat, hogy a kognitív szemlélet a névtudományban is egyre nagyobb teret nyer, a szekció számos további előadása igazolta. OLENA KARPENKO például a nézőpont névtani szempontból is jelentős alapelveit tekintette át. SANDA RAPA a metaforikus litván helynevek szemantikai univerzáléit vizsgálta. Annak okait igyekezett feltárni, hogy mivel magyarázható e névadási mód viszonylagos megterheltsége. A vizsgált névanyagnak ugyanis több mint huszada ilyen módon alakult testrésznevekből, rokonságnevekből és használati tárgyak nevéből, s a metaforikus szemlélet valamennyi helyfajta megnevezéseiben érvényesül. MALGORZATA RUTKIEWICZ-HANCZEWSA szintén a tulajdonnevek szemantikájához szólt hozzá egy viszonylag újszerű nézőpontból: az afáziás betegek rehabilitációjában részt vevő kutató a saját páciensei tulajdonneveket érintő anómiás jelenségeit tanulmányozta, s ezek alapján is a tulajdonnevek jelentésese volta mellett foglalt állást.

3.2. A személynévekkel foglalkozó szekció előadásainak jelentős hányada a személynévadási szokások alakulását vizsgálta többnyelvű környezetben, különös tekintettel a kisebbségi helyzetben lévő csoportok névadási szokásaira. Képet kaphattunk többek között a Litvániában élő lengyel kisebbség személynéveinek litvanizálódásáról (JUSTYNA WALKOWIAK), a balti finn népek névadásában megmutatkozó idegen hatásokról (MERJE JOALOID), valamint az orosz–finn családok névadási mintáiról (KSENIA ESKOLA). A nyelvi érintkezések személynévadásra gyakorolt hatását történeti névanyagon is vizsgálták: JOAN PAU JORDÁ a középkori Barcelona családneveinek változásait, míg ANA ZABALZA SEGUIN a navarrai királyság személynéveinek alakulását követte nyomon. FARKAS TAMÁS elméletibb jellegű előadásában a magyar családnevek változástipológiáját ismertette, figyelembe véve a névváltoztatást előidéző nyelvi és nem nyelvi hatásokat egyaránt.

Az előadások másik nagyobb csoportja a ragadványnevekre koncentrált. Közülük OLIVIU FELECAN a diákok által a tanároknak adott ragadványneveknek nem csupán a struktúráját vizsgálta meg, hanem tekintettel volt a névadás háttérében meghúzódó mentális folyamatokra is; tanulmányozta továbbá a névhasználati szituációkat is, és kíváncsi volt arra is, hogy milyen névadói személyiség eredményez szokatlan névalakulatokat. ANNA TSEPKOVA a mindennapi kommunikációban és a tömegmédiában is használatos angol és orosz ragadványneveket vizsgálta, a nevek használatának nyelvi környezetét és nem nyelvi körülményeit egyaránt figyelembe véve.

A szekció további előadásai közül csupán néhányat megemlítve is látható, hogy a sokakat foglalkoztató két nagyobb problémakörön túl a személynévkutatók érdeklődése igen szerteágazó. ALISON GRANT a régi skót családnevek közül a foglalkozásnévi eredetűekkel foglalkozott. MINNA SAARELMA-PAUKKALA a finn névkalendárium revíziójáról számolt be. SLÍZ MARIANN az irodalmi alkotások és a filmek személynéveinek a magyar személynévadásra gyakorolt hatását vizsgálta három jellemző korszak vonatkozásában (13–15. század, 19. század, 20. század második fele és 21. század).

3.3. A legtöbb előadás a helynevek szekciójában hangzott el. Ebben a szekcióban is számos előadás vizsgálta a népi-nyelvi érintkezéseknek a helynévrendszerre gyakorolt hatásait. E vizsgálatok különböző szempontokat állítottak a középpontba. EMILY PENNIFOLD például a walesi és az angol neveknek az angol–walesi határ menti kölcsönhatását kutatta, REGINA KVAŠYTE pedig a Kanadában élő litván bevándorlók által adott helyneveket elemezte. A nyelvi érintkezés és a névhasználat elméleti vonatkozásai kerültek elő RESZEGI KATALIN előadásában: a különböző nyelvű helynévpárok kognitív leírását igyekezett megadni egyrészt a nevet használó közösség, másrészt a mentális térkép s az ezzel szoros kapcsolatban álló névrendszer mentális reprezentációja szempontjából.

A városi nevek (urbanonimák), vagyis az utcák, parkok, üzletek, intézmények stb. nevei meglehetősen speciális csoportját alkotják a helyneveknek, ezért nagyon is megalapozottnak tekinthetjük a névtípus kapcsán PEETER PÄLL kérdését: vajon mennyiben tekinthetők e nevek egyáltalán helyneveknek, s nem lenne-e szerencsésebb a névtípust külön kategóriaként kezelni? A névcsoporthoz kapcsolódó előadások jó része ugyanakkor konkrét névanyag vizsgálatára irányult: megismerhettük többek között a megapoliszoknak a városi nevek formálódására gyakorolt hatását (LYAYSAN MAKHIYANOVA és ELENA REMCHUKOVA), illetve a 2012-ben a határrészek és a szomszédos városok hozzácsatolásával több mint kétszeresére nőtt Moszkva, az ún. Újmoszkva utcanévadásának elveit (TATIANA SOKOLOVA).

A helynévi tematikájú előadások harmadik nagyobb csoportja a nevek és a növényzet viszonyára fókuszált. HUIA PACEY a kérdést úgy fogalmazta meg, hogy vajon tekinthetjük-e a helyneveket bioindikátoroknak. Az alszekció előadói a kérdésre igenlő választ adva azt vizsgálták, hogy milyen módon tükröződnek a helynevekben az ember által a növényzetben előidézett változások, vagy akár a klímaváltozás hatásai (CÉSAR LÓPEZ-LEIVA, JOAN TORT-DONADA, ZANE CEKULA, SUNGJAE CHOO).

A vázolt három kérdéskör mellett a helynévkutatás hagyományosabb problémakörei is előkerültek a szekcióban. CHRISTIAN ZSCHIESCHANG a *Merseburg* név etimológiájához fűzött megjegyzéseket, ANDREA NANETTI és munkatársai pedig az olaszországi *Imola* helynév eredetét gondolták újra. Egy-egy névtípus bemutatására is többen vállalkoztak. RÁCZ ANITA a népnevekből alakult helyneveket morfológiai sajátosságaik szempontjából tekintette át, s világitott rá arra, hogy az egyes morfológiai típusok között jelentős kronológiai különbségek mutatkoznak. BÓLCSKEI ANDREA az egyházi személy vagy egyházi rend általi birtoklásra utaló magyarországi helynevek szerkezeti változásait vizsgálta. MARIA GIOVANNA ARCAMONE angolszász és longobárd helynevek összevető elemzését végezte el, PER VIKSTRAND pedig a viking kori helyneveket tanulmányozta.

E szekcióban kapott helyet GYÖRFFY ERZSÉBET szocioonomasztikai jellegű előadása is, amelyben az előadó egy magyar település, Tépe lakóinak mentális térképéről igyekezett

képet kapni a névhasználók névismeretének feltárása révén. A lakók névismeretét előadásában életkori kategóriák mentén mutatta be.

3.4. Külön szekciót alkottak a kongresszuson a szocioonomasztikai jellegű előadások. Ezen belül jelentős teret kapott az internetes névhasználat kérdésköre: VALERIA NEKLESIA a virtuális világ ukrán helynévi tájképét mutatta be, KATARZYNA ALEKSIEJUK az oroszországi nickneveknek az identitásképzésben betöltött szerepéről beszélt, LASSA HÄMÄLÄINEN pedig a finn felhasználónevek szerkezeti elemzését végezte el.

Az emberek a helyeket a nevük révén azonosítják, s a helyek és a helynevek fontos szerepet játszanak identitástudatunk kialakításában is. Ebből a gondolatból kiindulva PAULA SJÖBLOM a finnországi közigazgatási egységek összevonásával és az új elnevezésekkel kapcsolatos attitűdvizsgálat eredményeit ismertette. EMILIA ALDRIN a személynevekhez kapcsolódó általánosan ismert szociokulturális jelentéstartalmakat, attitűdöket vizsgálta, s arra kereste a választ, hogy vajon milyen hatása van az eltérő etnikai és társadalmi vonatkozású neveknek a neveket befoglaló fogalmazások tanári értékelésére.

A személynévadást számos tényező befolyásolhatja. IRYNA SOFINSKA az ukrán személynévadás szovjet érárt követő húsz évének a változásait tekintette át, s arra próbált választ találni, hogy ezek a nemzeti identitás vagy inkább a globalizáció hatásaként értelmezhetők-e. ELLEN BRAMWELL Skócia különböző összetételű (egynyelvű/többyn nyelvű, vidéki/városi, őslakos/bevándorló, stabil/változó) közösségeinek a személynévadási rendszerében megmutatkozó eltéréseket mutatta be, SHEILA EMBLETON pedig az indiai kasztok eltérő névadási szokásait ismertette.

LISA RADDING a névtani ismeretek gyakorlati alkalmazásának szemléltetésére egy olyan szoftverrel ismertette meg a hallgatóságát, amely a nevek segítségével (személynév, lakóhely neve) nagy valószínűséggel meghatározza az illető személy etnikumát, megkönnyítve ezáltal, hogy a termékek forgalmazói elérjék reklámjaikkal a megfelelő célcsoportokat.

3.5. A kereskedelmi nevekkel foglalkozó szekció központi témáját az ún. „zöld nevek” alkották: a kapcsolódó előadásokban a kutatók a környezettudatosság lexikális megjelenését vizsgálták a cégek és termékek elnevezéseiben (XENIA IVANOVA, MIRKO CASAGRANDA), s igyekeztek feltárni a névtípus mögött meghúzódó marketingstratégiákat is: eszerint az ún. „zöld” kereskedelmi nevek asszociálhatják a fenntartható fejlődés gondolatát (FIORENZA FISHER, INGRID SPITZNER).

TERHI AINIALA a Helsinki eredendően eltérő asszociatív értékű szleng neveit (*Hesa* és *Stadi*) tartalmazó kereskedelmi neveket vizsgálta. Feltevése szerint a különböző alakváltozatok a „helybeli”-ség eltérő jelölői lehetnek. Az előadó ebből kiindulva azt is bemutatta, hogy hogyan változott a két névvariáns asszociatív jelentése az elmúlt száz évben, s ez miként hatott a kereskedelmi nevekben való felhasználásukra. THIS MICHEL FETZER arra kereste a választ, hogy miért olyan jelentős a hegynévek szerepe a kereskedelmi nevek létrehozásában Svájcban, miért választanak egy hegynévet még az adott kiemelkedéstől távoli cégek nevéként is.

3.6. Önálló szekciót kapott az írói névadás is. Megismerkedhettünk többek között a Shakespeare-művek orosz fordításainak neveivel (ALEXANDER KALASHNIKOV), illetve a Szentivánéji álom személyneveinek három rétegével (GRANT SMITH), s képet kaphattunk

Amélie Nothomb elbeszéléseinek (FRANCESCO BIANCO) és Amelia Rosselli alkotásainak névadásáról is (ANNA FERRARI). A szekció elméleti vonatkozású előadásai a digitális szövegekből kinyerhető nevek osztályozásának nehézségeiről (KARINA VAN DALEN-OSKA), illetve az írói névadás vizsgálatának terminológiájával kapcsolatos feladatokról tájékoztattak (NATALIA VASILEVA).

3.7. Az egyéb nevek szekciójában igen sokféle névfajtról hallhattunk előadásokat: többek között a Helsinkiben található metróállomások nevééről (JOANNA LEHTONEN és munkatársai), a finn és a dél-afrikai hajók nevééről (ANITA SCHYBERGSON, BERTI NEETHING) vagy éppen a szláv és német nyelvekben meglévő csillagnevekről (ALENA RUDENKA). HUBERT BERGMANTÓL az osztrák háznevek megjegyzését szolgáló mondókákról kaphattunk képet, PETER K. W. TAN pedig az emlékeztető funkciójú tiszteleti névadás kérdéskörét taglalta.

4. Az előadások mellett könyvvásár és poszterszekció is gazdagította az idei kongresszus programját. A kongresszus résztvevői BIRNA LÁRUSDOTTIR Az élet kockázatása egy helynévért című poszterét választották a legsikeresebb poszternek.

Az ICOS közgyűlésén a szokásokhoz híven megválasztották a társaság új vezetőségét: az elnök MILAN HARVALÍK lett, s a magyar névkutatás sikereként is értékelhetjük, hogy a vezetőség tagjává választották TÓTH VALÉRIÁT is. A közgyűlés további fontos eredménye, hogy Debrecen nyerte el a 2017-es XXVI. Nemzetközi Névtudományi Kongresszus megrendezésének a jogát.

RESZEGI KATALIN
Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

KATALIN RESZEGI, Names and their Environment. Report on the 25th International Congress of Onomastic Sciences

The International Council of Onomastic Sciences (ICOS) organized its twenty-fifth congress entitled Names and their Environment in Glasgow, from the 24th to the 29th of August, 2014. The approximately 250 participants in the congress were able to present the results of their recent research on these various topics: theory of names, cognitive aspects in Onomastics, personal names, place names, urbanonyms, standardization of names, names in language contact, digital names, names in commerce, names in literature; in seven sessions of the congress: Anthroponomastics; Toponomastics; Socioonomastics; Theory/Methodology; Literary Onomastics; Commercial Names; Other Names.